

ØKOFEMINISME OG FEMINISTISK TEORI*

Betegnelsen økofeminisme ble laget av den franske forfatteren Françoise d'Eaubonne i 1974 for å betegne kvinners potensiale til å frambringe en økologisk revolusjon med formål å sikre menneskets overlevelse på vår klode.¹ En slik økologisk revolusjon ville skape nye relasjoner mellom kvinner og menn, og mellom mennesker og naturen. Liberal, radikal og sosialistisk feminisme har alle vært opptatt av å forbedre forholdet mellom mennesket og naturen, og hver retning har bidratt til et økofeministisk perspektiv på forskjellige måter.² Liberal feminisme er i samsvar med målsettingen til det reformistiske miljøvernet, som vil endre menneskets relasjoner til naturen ved å innføre nye lover og reguleringer. Radikal økofeminisme analyserer miljøproblemene ut fra sin kritikk av patriarkatet og tilbyr alternativer som kan frigjøre både kvinner og naturen. Sosialistisk økofeminisme baserer sin analyse på det kapitalistiske patriarkatet og ønsker gjennom en sosialistisk revolusjon å totalt omstrukturere dominansen over kvinner og natur, som er en følge av markedsøkonomiens bruk av begge som ressurser. Mens radikal feminisme har gått mer i dybden av kvinne/natur forbindelsen, tror jeg at den sosialistiske feminismen har potensiale for en mer gjennomgående kritikk av maktforhold.

Liberal feminisme preger feminismens historie fra den spede begynnelse i det 17. århundre og fram til 1960-årene. Bevegelsens røtter er liberalisme, den politiske teorien som bygger på den vitenskaplige analysen at naturen består av atomer beveget av ytre krefter og en teori om menneskets natur, der mennesker betraktes som individuelle rasjonelle aktører (agenter), som maksimerer sine egne interesser, og kapitalismen som den beste økonomiske struktur for menneskelig framgang. Historisk har de liberale feminister hevdet at kvinner ikke skiller seg fra menn som rasjonelle aktører, og at utelukkning fra utdanning og økonomiske muligheter har forhindret kvinnene fra å realisere sitt eget kreative potensiale i alle aspekter av livet.³

Liberale feminister (som liberalismen generelt), mener at miljøproblemer skyldes den alt for hurtige utnyttningen av naturressurser og mangelen på reguleringer mot forurensning. Bedre vitenskaplig miljøvern og lover betraktes som passende tiltak for å løse ressursproblemene. Hvis kvinner og menn gis like utdanningsmuligheter for å bli forskere, naturressursforvaltere, komitémedlemmer, advokater og lovgivere, kan begge bidra til forbedringen av miljøet, bevaring av naturresser og arbeidet for å høyne menneskers livskvalitet. Kvinner kan således transformere den sosiale stigmatiseringen av

sitt kjønn og delta sammen med menn i det kulturelle prosjekt som miljøvern er.

Radikal feminisme utviklet seg på slutten av 1960-tallet og i begynnelsen av 1970-årene i den andre bølgen av feminisme. Den radikale formen for økofeminisme er et svar på oppfatningen at kvinner og naturen har blitt forbundet med hverandre og nedvurdert innenfor vestlig kultur, og at begge kan bli hevet i anseelse og frigjort gjennom direkte politisk handling. I forhistorisk tid avsatte en gryende patriarkalsk kultur morsgudinnene og erstattet dem med mannlige guder som de kvinnelige gudeskikkelsene ble underdanige i forhold til.⁴ Det syttende århundrets vitenskaplige revolusjon degraderte naturen ytterligere ved å erstatte renessansens organiske tenkning om en nærende jord med metaforen om en maskin, som kunne kontrolleres og repareres fra utsiden. Jorda skulle domineres av teknologi, vitenskap og industri som ble utviklet og kontrollert av menn.

Radikal feminisme hyller istedet forbindelsen mellom kvinner og naturen gjennom gjenoppliving av eldgamle ritualer, rettet mot tilbedelse av gudinner, månen, dyrene og det kvinnelige reproduktive system. En visjon, der naturen er høyt aktet som mor og gudinne, er en kilde til inspirasjon og økt innflytelse for mange økofeminister. Spiritualitet blir sett på som en kilde til både personlig og sosial forandring. Gudinnedyrkelse og ritualer sentrert rundt månen og menstruasjonssyklusen, foredrag, konserter, kunstutstillinger, og teater-forestillinger samt direkte politisk handling (så som nettverksdannelse ved atomvåpenprotester) gir alle eksempler på at natur og kvinner igjen betraktes som mektige krefter. Radikal økofeministisk filosofi omfatter intuisjon, omsorgsetikk og nettverkslignende relasjoner mellom menneske og natur.

For radikale feminister er menneskelig natur tuftet på menneskets biologi. Mennesket har biologisk kjønn såvel som en sosial kjønnsrolle. Kjønn/kjønnsrolle relasjonene gir menn og kvinner forskjellig maktgrunnlag, derfor er det personlige politisk. Radikale feminister tar avstand fra den utbredte samfunnsoppfatningen at kvinner er begrenset ved å være nærmere naturen på grunn av deres evne til å føde barn. Det rådende synet er at menstruasjon, svangerskap, amming og omsorg for spebarn og småbarn burde binde kvinner til hjemmet, innskrenke deres mobilitet og redusere deres mulighet til å forbli arbeidsaktive. Radikale feminister hevder at den oppfatningen at kvinner er fullstendig rettet mot biologisk reproduksjon, degraderer dem med assosiasjonen til en natur som i den vestlige kulturen er nedvurdert. Kvinners biologi og natur burde istedet bli hyllet som kvinnelige kraftressurser.

Snur en den antatte forbindelsen mellom kvinner og biologisk reproduksjon på hodet, blir den kilden til kvinners økende innflytelse og økologiske aktivisme. Kvinner hevder at teknologi som er utformet av menn overser

virkningene av radioaktiv stråling, sprøytemidler, farlig avfall og husholdningskjemikalier på kvinners reproduktive organer og på økosystemet. De hevder at radioaktivitet fra kjernefysisk avfall, atomkraftverk og kjernefysiske våpen er en mulig årsak til fødselsmisdannelser, kreft og utslettelsen av livet på jorda.⁵ De avslører at giftavfall som lagres nær skoler og hjem lekker ut i grunnen og drikkevannet og medvirker til aborter, fødselsdefekter og leukemi. De protesterer mot at kjemikalier sprøytes på avlinger og skogsområder, fordi det kan påvirke barn og gravide kvinner som bor i nærheten. Kvinner går ofte i spissen for lokale aksjoner mot sprøyting og mot bygging av kraftverk, og de organiserer andre til å kreve fjerning av giftstoffer. Når slike aksjoner blir knyttet til en miljøetikk, som verdsetter i stedet for å nedvurdere natur, har slike aksjoner muligheten både for å vekke kvinners bevissthet om deres egen undertrykkelse og for naturens frigjøring fra industrialiseringens forurensninger. Et eksempel er de mange kvinnene fra den lavere middelklasse som ble politisert gjennom protester mot giftdumpingen i Love Canal i New York. De ble samtidig feminister når deres aktivisme bredte seg til hjemmesfæren.⁶

Ved å legge vekt på de kvinnelige, kroppslige og naturmessige komponenter i dualismene mannlig/kvinnelig, sjel/kropp, kultur/natur, så løper radikal økofeminisme likevel risikoen å opprettholde de samme hierarkiene som bevegelsen nettopp prøver å felle. Kritikere peker på problemet med kvinners egen forsterkning av fikseringen med en natur som vestlig kultur nedvurderer.⁷ Hvis det kvinnelige i forhold til det mannlige er som natur er for kultur, slik antropologen Sherry Ortner hevder⁸, vil kvinners håp om frigjøring bli satt tilbake gjennom assosieringen med naturen. Enhver analyse som gjør kvinners vesen og kvaliteter spesielle, lenker dem til en biologisk skjebne som motarbeider muligheten for frigjøring. En politikk basert på kvinners kultur, erfaring og verdier kan bli sett på som reaksjonær.

Til dags dato har sosialistiske feminister hatt lite å bidra med angående problemet med herredømmet over naturen. For dem er kilden til mannlig herredømme over kvinner komplekset av sosiale mønstre som kalles det kapitalistiske patriarkat, der menn har ansvaret for arbeid tilknyttet markedet og kvinner for arbeid i hjemmet. Likevel eksisterer muligheten for en sosialistisk økofeminisme, som ved å fremme en økologisk, økonomisk og sosial revolusjon, samtidig ville frigjøre kvinner, arbeiderklassen og naturen.

For sosialistisk økofeminisme har miljøproblemene sine røtter i framveksten av det kapitalistiske patriarkatet og en ideologi som sier at jorda og naturen kan bli utnyttet til fordel for menneskelig fremskritt gjennom teknologi. Historisk sett rev kapitalismens framvekst ned grunnlaget for naturalhusholdning på landsbygda og småindustri i byene, der produksjonen var rettet mot bruksverdier og menn og kvinner var økonomisk likestilte. Resultatet var en kapitalistisk økonomi dominert av menn og en hjemmesfære

hvor kvinners arbeid var ubetalt og underordnet menns arbeid tilknyttet markedet. Både kvinner og natur er utnyttet av menn, som ledd i den progressive frigjørelsen av mennesket fra naturens begrensninger. Konsekvensen er fremmedgjøring av kvinner og menn, fra hverandre såvel som fra naturen.

Sosialistisk feminisme omfatter mye av innsikten fra radikal feminisme, men betrakter både naturen og den menneskelige natur som historisk og sosialt konstruert. Den menneskelige natur blir sett på som produktet av historisk foranderlige samspill mellom mennesker og natur, menn og kvinner, klasser og raser. Enhver meningsfull analyse må være grunnet på en forståelse av makt, ikke bare på det personlige plan men også på det politiske plan. Sosialistisk feminisme er i likhet med radikal feminisme kritisk til den mekanistiske vitenskapens behandling av naturen som passiv og til dens mannsdominerte maktstrukturer. Likeledes beklager den mangelen på kjønnsanalyser i historien og også utelatelsen av fremstillinger der kvinners reproduksjonsmessige og omsorgsmessige roller blir behandlet. Men heller enn å grunnegi sin analyse ene og alene på biologisk reproduksjon, inkluderer den også sosial reproduksjon. Biologisk reproduksjon inkluderer artenes reproduksjon og dagliglivets reproduksjon gjennom mat, klær og husly, sosial reproduksjon inkluderer sosialisering og den legale/politiske reproduksjon av den sosiale orden.⁹

Sosialistiske feminister betrakter den ikke-menneskelige natur som den materielle basis for menneskelig liv. Naturen framskaffer mat, klær, husly og energi. Materialisme, ikke spiritualisme, er drivkraften til sosial endring. Naturen omdannes av menneskelig vitenskap og teknologi til bruk for alle menneskers overlevelse. Sosialistisk feminisme betrakter forandring som dynamisk, interaktiv og dialektisk heller enn mekanistisk, linær og inkremental. Ikke-menneskelig natur er dynamisk og levende. Som historiske aktører, påvirker naturen og menneskene hverandre gjennom økologiske forbindelser. Sosialistiske feministers miljøteori gir både reproduksjonen og produksjonen en sentral plass. En sosialistisk feministisk miljøetikk innebærer å utvikle bærekraftige, ikke-dominerende relasjoner med naturen og å gi alle folk en høy livskvalitet.

Politisk deltar sosialistiske feminister i mange av de samme miljøaksjonene som de radikale feministene. Målene er imidlertid å lede forandring mot en egalitær sosialistisk stat, i tillegg til å resosialisere menn og kvinner til ikke-kjønnsdiskriminerende, ikke-rasistiske, ikke-voldelige, anti-imperialistiske levemåter. Sosialistisk økofeminisme beskjeftiger seg med miljøspørsmål som berører arbeiderklassens kvinner, kvinner i den tredje verden og fargede kvinner. Eksempler omfatter støtte til kvinnenens *Chipco*- (treomfavnelse) bevegelse i India, som beskytter brenselressursene mot tømmersekskapenes interesser, til Green Belt i Kenya som har plantet mer enn to millioner trær

på 10 år, og støtte til kvinner og barn i den amerikanske urbefolkningen som utsettes for radioaktivitet fra uran- gruvedrift.¹⁰

De overordnede målene for liberale, radikale og sosialistiske feminister varierer, slik at henholdsvis kapitalisme, kvinners kultur og sosialisme utgjør de viktigste målene for politisk handling. Allikevel er de kortsiktige målene overlappende. Derfor er det tross alt kanskje mer likhet enn forskjeller i kvinners felles mål for å gjenoppbygge det naturlige miljøet og livskvaliteten for mennesker og alle andre skapninger på jorda.

Oversatt av Gro Ståle

Noter

- * Artikkelen ble i 1990 publisert under tittelen «Economism and Feminist Theory» i boka *Rerevealing the World* som var redigert av Irene Diamond og Gloria Seman Orenstein.
© Sierra Club Books, San Fransisco.
- 1) Francoise d'Eaubonne: «Feminism or Death» i Elaine Marks og Isabelle de Courtivron (red.): *New French Feminisms: An Anthology*, Amherst: University of Massachusetts Press 1980.
- 2) Se Karen Warren: «Feminism and Ecology: Making Connections», *Environmental Ethics* 9, no. 1: 1981, s. 3-20.
- 3) Se Allison M. Jaggar: *Feminist Politics and Human Nature*, Totowa, NJ: Rowman and Allanheld, 1983.
- 4) Merlin Stone: *When God Was a Woman*, New York: Harcourt Brace Jovanovich 1976.
- 5) Se Dorothy Nelkin: «Nuclear Power as a Feminist Issue», *Environment* 23, no. 1:1981, s. 14-20, 39-39.
- 6) Carolyn Merchant: «Earthcare: Women and the Environmental Movement», *Environment* 22, June 1970, s. 7-13, 38-40.
- 7) Donna Haraway: «A Manifesto for Cyborgs», *Socialist Review* 15, no. 80: 1985, s. 65-107.
- 8) Sherry Ortner: «Is Female to Male as Nature is to Culture?», i Michelle Rosaldo og Louise Lamphere (red.): *Woman, Culture and Society*, Stanford, CA: Stanford Univ. Press, 1974, pp. 67-87.
- 9) Carolyn Merchant: «The Theoretical Structure of Ecological Revolutions», *Environmental Review* 11, no. 4:1987, s. 265-74.

- 10) Se Jeanne Henn: «Female Farmers-The Doubly Ignored», *Development Forum* 14 Nr 7 og 8:1986; og Gillian Goslinga: «Kenya's Women of the Trees», *Development Forum* 14, no. 8:1986, s. 15.

SOSIOLOGI

Lars Mjøset

**KONTROVERSER I
NORSK SOSIOLOGI**

En gjennomgang av de sentrale debattene i norsk sosiologi etter krigen; om forholdet mellom økonomi og sosiologi, positivismedebatten og Norges utvikling i et sammenliknende perspektiv. Debatten sees i lys av samfunnsutviklingen, generasjonsskiftene og ulike faglige tradisjoner.

Kr 250,- 354 sider

UNIVERSITETSFORLAGET

